

Olweusprogrammet

mot mobbning och kränkande behandling

Införande - organisering - utbildning

Svensk version mars 2007

Kort genomgång av Olweusprogrammet

Olweusprogrammet mot mobbning och kränkande behandling är ett manual-baserat skol- och åtgärdsprogram inriktat på att reducera mobbning, kränkningar och andra former av antisocialt beteende i grundskolor och gymnasier. Programmet är utvecklat på basis av professor Dan Olweus forskning under flera årtionden och på hans otraditionella förståelse av mekanismerna och dynamiken när det gäller mobbning och aggressivt beteende.

Programmets huvudmål är att utbilda skolans personal till att bättre kunna observera och reagera på möjliga och faktiska förekomster av mobbning. Detta görs genom att de vuxna på skolan ställer klara krav på mobbarna att sluta med sitt mobbningsbeteende och genom att säkra ett effektivt skydd för de mobbningsutsatta. Alla elever involveras genom klass/gruppmöten för att höja kunskapen om mobbningens natur och bestämda klass/gruppregler används i den enskilda klassen/gruppen. Föräldrarna involveras genom föräldramöten och i aktuella mobbningsfall. Skolan utarbetar skrivna handlingsplaner som följs vid aktuella och möjliga mobbningsfall och ett system för kvalitetssäkring av Olweusmetoden används efter den arton månader långa införingsperioden.

Programmet införs i en enskild kommun eller skola som stöts av en eller flera lokalt rekryterade och speciellt utbildade instruktörer, som följer skolans arbete under hela införingsperioden. Skolans personal och ledning ges stöd i arbetet med programmet genom ett antal samtalsledare som utbildas inom personalgruppen. Den lokala instruktören fungerar också som en resurs efter det att metoden införts på skolan/skolorna.

Införandemodellen

Något mer än ett och ett halvt år, med början i april det första året till och med december påföljande år utgör skolans införingsperiod av Olweusprogrammet. Alla anställda på skolan måste ha 75 minuter av sin arbetstid varje vecka reserverad för utbildning inom Olweusprogrammet i denna period. Skolan måste också förplikta sig att inte vara engagerade i införande av andra projekt inom värdegrundsarbetet under denna period.

Studie- och handledningsgrupperna för personalen är själva ryggraden i införande av Olweusprogrammet. Varje grupp har inte mer än 15 deltagare och de träffas 90 minuter varannan vecka. Mötena genomförs med en mycket strukturerad organisation och agenda. Två

samtalsledare leder möten och presenterar vid starten av mötet ett nytt avsnitt ur Olweus lärarhandledning. Avsnittet genomarbetas sedan av gruppmedlemmarna med diskussioner, case-studies, rollspel och andra övningar. Efter några månader börjar studie- og handledningsgrupperna också att använda kollegial handledning som metod för att bearbeta sina erfarenheter vid införandet av åtgärderna i Olweusprogrammet.

I maj, samma kalenderår skolan startar med Olweusprogrammet, genomförs en nätbaserad (eller pappersbaserad) enkät bland alla elever från och med årskurs 3. Denna enkät visar skolans utgångsnivå för mobbning och mobbningsrelaterade erfarenheter, beteenden och attityder mellan eleverna. Enkäten innehåller även frågor om hur eleverna mår generellt, om kompisförhållanden och om de vuxna och andra elevers reaktioner när mobbning äger rum. Samma enkät används sedan varje år på Olweusskolorna som en del i skolans kvalitetssäkringsarbete och för att övervaka utvecklingen när det gäller mobbning och relaterade beteenden och attityder.

Organisering på skolan

För varje 15 anställd på skolan väljs två **samtalsledare**, som utbildas för sina uppgifter av en lokalt eller regionalt kvalificerad Olweusinstruktör. Förutom samtalsledare behöver skolan en **koordinator** för Olweusprogrammet. Koordinatoren, som gärna kan vara en av samtalsledarna, har praktiska uppgifter i arbetet med programmet, och ska se till att alla anställda få sina egna exemplar av lärarhandledningen och annan litteratur och material som behövs. Skolan får alla anvisningar och råd av sin **instruktör** i arbetet med Olweusprogrammet.

Instruktören

Instruktören är en central aktör i Olweusprogrammet. Denne är en person som rekryteras från en skola, men hon/han kan också rekryteras från kommunens administration eller det företag som äger skolan.

Den som blir instruktör ska vara en person med god kunskap om skolsystemet och skolornas kultur, gärna en person som är eller har varit lärare i flera år. Instruktören bör ha erfarenhet av att utbilda vuxna och vara en person som har gott förtroende hos personal och skolledning.

Att välja rätt instruktör är mycket viktigt och man bör lägga ned mycket arbete på det. Valet ska i regel göras av en skoladministratör eller rektor/ rektorer på de berörda skolorna. Följande frågor bör man därvid söka svar på:

- Kommer denna instruktör att vara instruktör för en eller flera skolor vid införandet av Olweusprogrammet i kommunen redan från starten?
- Kommer denna instruktör kunna ha ett nära och gott samarbete med skolledning och kommun / företag?
- Kommer denna instruktör att kunna friställas från någon del av sitt nuvarande arbete, så att hon/han kan engagera sig i uppgifterna som Olweusinstruktör- även för andra skolor? (Vi räknar med 10% nedsättning i tjänst om instruktören har en skola att arbeta med och 5% i tillägg för varje ytterligare skola hon/ han är instruktör för.)

- Kommer denna instruktör vara instruktör för mer än en skola i taget?
- Kommer denna instruktör kunna arbeta som instruktör för andra skolor efter de första 18 månaderna?
- Kommer denna instruktör kunna fungera som resursperson för skolorna efter införandeperioden?

De två sista punkterna är givetvis svåra att ge klara besked om, men utbildningen av en instruktör innebär stora utgifter och om instruktören enbart kan ge stöd till en skola under sin tid som Olweusinstruktör, kan ekonomin bli ett problem. Å andra sidan blir instruktörerna ”bättre” efter hand som de får mera erfarenhet. Kommunen bör planera att kunna ”återanvända” den utbildade Olweusinstruktören.

Instruktörsutbildningen

Utbildning av Olweusinstruktörer har hittills genomförts i Norge, Island och Sverige. Sammanlagt har cirka 200 instruktörer utbildats i dessa länder sedan 2001 och nya instruktörsutbildningar sker fortfarande i dessa och andra länder.

Olweusinsatsen startas gärna som ett pilotprojekt i en större kommun eller som ett nationellt projekt. Utbildningen av instruktörer genomförs parallellt med införandet av programmet i de skolor instruktören är knuten till. Instruktörs-utbildningen börjar i april och skolorna genomför sina första organiserings- och planeringsuppgifter redan i maj samma år.

Instruktörerna utbildas under 11 hela dagar med workshops, föreläsningar och övningar samt tre hela dagar med handledning. Förutom dessa utbildningsdagar får instruktörerna individuell handledning via mail eller telefon när så krävs. Instruktörerna får rikligt med material, kopior från vetenskapliga och mer populära artiklar, åhörarkopior från föreläsningarna, litteraturlistor, exempel från andra skolors material samt ett urval av audio och videoklipp på CD och DVD-skivor som förberedelse inför kommande workshop och egna studier.

Plan för instruktörsutbildningen

Tids-period	Hur länge	Bestående av
April första året	2 dagar	<ul style="list-style-type: none"> • Kort överblick över Olweus forskning och kunnskapsbas • Kort genomgång av åtgärdsprogrammet och skolaktiviteterna • Detaljerad genomgång av organiseringen på skolorna som ska genomföras innan sommarlovet • Detaljerad genomgång av elevenkäten som skolan ska göra i mai-juni, och instruktörens roll i detta arbete
September	3 dagar	<ul style="list-style-type: none"> • Detaljerad genomgång av de centrala delarna i Olweus-programmet • Detaljerade instruktioner angående utbildningsdagarna för samtalsledarna som instruktörerna skall hålla kort efter kursdagarna • Hjälpa till instruktörerna om hur skolan kan tolka och använda enkätresultaterna

November	2 dagar	<ul style="list-style-type: none"> • Intensiv workshop om hur studie- och handledningsgrupperna blir ett fungerande forum för personalens kompetensutveckling och mognad, med rollspel och övningar • Hur man hanterar motstånd och bristande uppföljning bland alla medlemmar i studie och handledningsgrupperna
Februar andra året	2 dagar	<ul style="list-style-type: none"> • Intensiv workshop om arbetet med eleverna i allmänhet, om elevmöten och om klassregler • Intensiv workshop om att gripa in när mobbning eller andra former av aggressivt beteende förekommer bland eleverna • Detaljerad genomgång och diskussion om arbetet med föräldrar
September	2 dagar	<ul style="list-style-type: none"> • Hjälptill att tolka den andra elev-enkäten (och de följande årens elevenkäter), samt personalenkäten • Detaljerade anvisningar och diskussion om hur man håller uppe energin under införandeperioden efter första året med programmet • Intensiv workshop och diskussioner om hur man utvecklar och underhåller skolans skrivna plan för antimobbningsarbetet • Intensiv workshop om Olweus-programmets kvalitetssäkringssystem, med exempel och övningar

Utbildningsdagarna är en blandning av föreläsningar, gruppdiskussioner, rollspel och andra övningar, tillsammans med sekvenser av kollegahandledning när kandidaterna har egna konkreta fall och erfarenheter de gärna vill ha handledning på. En runda av återkopplingar till gruppen från den enskilda deltagaren vid uppstart av varje workshop är också en fast punkt på agendan. Varje instruktörskandidat ger de andra ett litet sammandrag av saker som har skett sedan förra gången de träffades.

Utbildningsdagarna hålls i regel på någon avskild plats som ett konferenscenter där lunch och kaffepaus kan göras gemensamt. Dessa dagar är mycket centrala för att göra instruktörerna kvalificerade för sitt kommande arbete. Varje kandidat måste se till att närvara vid på alla utbildningsdagarna, annars måste dom ta igen de missade dagarna på ett annat ställe vid en annan tid. (gärna resa till en annan plats där det finns Olweus-instruktörutbildning)

Utbildningsdagarna leds av två högt kvalificerade seniorlärare från Olweusgruppen i Norge, med anknytning till HEMIL-centret vid universitetet i Bergen. Båda seniorlärarna har många års erfarenhet med programmet och instruktörutbildning/ handledning. Deras bakgrund är som pedagogisk handledare och organisationspsykolog.

När de blivande instruktörerna genomfört den föreskrivna utbildningen, blir de certifierade för en period av fem år varpå en ny tilläggsutbildning måste genomföras för att de ska kunna fortsätta som Olweusinstruktörer.

Instruktörens uppgifter

Instruktörens uppgift är primärt att utbilda ledarna för studie- och handledningsgrupperna och koordinatören för deras uppgifter i Olweusprogrammet (samtalsledarna får 5 dagars utbildning under de första 18 månaderna). Utöver detta måste instruktören vara beredd att ge information om programmet på personalmöten och föräldramöten. Instruktören deltar också på några möten i samtalsgrupperna för att se till att arbetet och processen i gruppen kommit igång och att den arbetar som planerat.

Instruktören kan också vara en konsult när skolan står inför konkreta fall av mobbning och andra former av kränkande behandling av elever. Det är dock mycket viktigt att instruktören inte tar över det praktiska arbetet med programmet på skolan och inte heller ansvarar för att mobbningen och den kränkande behandlingen upphör.

Instruktören kan också fungera som handledare för skolan och skolförvaltningen vid mycket krävande mobbningsfall eller andra besvärliga händelser av problem-beteenden. Vi rekommenderar starkt att skolan/ kommunen behåller kontakten med instruktören även efter det att Olweusprogrammet införts på respektive skola. Det är rimligt att beräkna att instruktören avsätter 15-20 timmar per skola per år för detta arbete.

Hur organiserar man införandet av Olweusprogrammet?

Så som processen beskrivs ovan, har instruktören en mycket central roll vid införandet av Olweusprogrammet på respektive skola. Men instruktören kan inte arbeta utan att vissa förhållanden föreligger. För det första behöver instruktören arbeta med en någorlunda välfungerande och effektiv ledning på skolan. För det andra behövs ett tydligt mandat från skolledningen för att instruktören ska kunna införa programmet. Om instruktören ska arbeta på flera skolor i en kommun är det önskvärt att det finns en kommunal koordinator för Olweusskolorna. Detsamma gäller för fristående skolor att de tillsätter en central koordinator för arbetet på skolorna för att säkra att Olweusprogrammet införs på rätt sätt.

Man kan beskriva kommunikationen mellan aktörerna vid ett införande av Olweusprogrammet på följande sätt:

- Huvudman för skolan- kommunal eller fristående
- Instruktör
- Skolan (dvs samtalsledare/ koordinator/ rektor)

Huvudmannen måste förplikta sig att införa Olweusprogrammet och säkerställa att resurser i form av avsatt tid för personalen att delta i samtalsgrupperna, vikarier mm kommer att finnas. Huvudmannen måste också vara beredd på att sätta av tid för uppföljning och kvalitetssäkring av programmet under åren som följer efter införandet. Våra erfarenheter visar att om huvudmannen inte gjort detta kommer programmet inte ge önskvärda effekter mer än under några få år.

Beräknade kostnader

Kostnaderna för att införa Olweusprogrammet i en kommun eller skola består av tre huvuddelar:

- Tid (med lön) som personalen använder i samtalsgrupperna och till andra möten, medräknat tid som går åt till instruktörens egen utbildning samt dennes utbildning av samtalsledarna
- Kostnaderna för att utbilda instruktören (se nedan).
- Kostnaderna för material (böcker och lärarhandledning till all personal, multimediamaterial till skolan, rätten att använda Olweus dataweb och support vid genomförandet av mobbningsenkäten samt enkät till personal och föräldrar)

Den tid som personal, inklusive instruktören, använder för programmet ska göras inom den arbetsplatsförlagda tiden. Olweusmodellen önskar inte att någon i personalen ska använda sin fritid för att genomgå den nödvändiga utbildningen. Personalen måste avsätta 75 minuter varje arbetsvecka från september till jullovet året därpå för arbetet med att införa programmet.

Samtalsledarna och koordinatören måste ha ytterligare 30 minuter varje vecka hela perioden från maj första året till och med december andra året (dvs i 20 månader), plus fem hela dagar till utbildning med skolans instruktör.

Instruktören ska enligt våra rekommendationer ha 10% reduktion av sin heltids-anställning eller motsvarande ekonomisk kompensation för att vara instruktör för en skola och ytterligare 5% reduktion/ kompensation för varje extra skola utöver den första. Om kommunen har flera skolor och vill använda endast en instruktör, rekommenderar vi att kommunen väntar med att införa metoden i andra skolor till nästkommande år.

Priset för att utbilda en instruktör är för närvarande 48 000 SEK ex. moms. En beskrivning av vad som ingår i denna summa finns att läsa under avsnittet Instruktörs-utbildningen ovan. Den utbildning som är planerad i Sverige (Stockholm) våren 2007 sker i form av totalt fem workshops. Den första är två dagar lång i april 2007 (19-20/4), sedan följer 3 dagar i september (5-7/9) och 2 dagar i november 2007 samt två i februari och slutligen två i september 2008. Vi planerar även handledningssamtal på bildtelefon motsvarande tre hela dagar under perioden samt handledning via telefon och mail vid behov. I kostnaderna för instruktörsutbildningen ingår allt material och en utvidgad tillgång till Olweus dataweb. I priset ingår inte övernattnings eller traktamente i Stockholm.

Detta dokument är utformat av **Olweus International**, c/o SIRIUS Rådgivning as, Bergen, Norge.
För ytterligare information se www.olweus.se , eller skicka en mail till:
Organisationspsykolog **Reidar Thyholdt** / reidar@thyholdt.no
Pedagogisk handledare **André Baraldsnes** / andre.baraldsnes@iuh.uib.no